

«Աշխարհական շորերով հոգևորականն ներկայութիւնը հասարակութեան մէջ կընդունուէր առանց որևէ անտեղի դարմանքի և բացականչութիւնների, ինչպէս այդ յաճախ տեղի ունի այժմս... Արդեօք այդ չէ՞ պատճառը, որ հոգևորականութիւնը ժողովրդի հետ ամենօրեայ յարաբերութեան մէջ լինելուց այժմս այդչափ խուսափում է»:

ԿԱԹՈՒԼԻԿ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ֆրանսիայում սկսուեց մի նոր անդամահատութիւն՝ կաթոլիկ եկեղեցու պետութիւնից բաժանուելը: Այդ անդամահատութիւնը սկսուեց մի մասի ուրախական աղաղակներով, մինչդեռ միւս մասը զայրագին բողոքում և յարձակում էր:

Բայց հասկանալու համար, թէ որ աստիճանի խորն է շօշափում այդ հարցը հասարակութեան բոլոր խաւերը ու ստեղծում երկու անհաշտ բանակներ, պէտք է ի նկատի առնել դպրոցի, պատանեկութեան և կեանքի կազմակերպութեան վրայ ունեցած այն ահագին ազդեցութիւնը, որը ձեռք էր բերել կաթոլիկ հոգևորականութիւնը Ֆրանսիայի՝ «կաթոլիկ եկեղեցու այդ անդրանիկ դռներ վերայ»:

1902 թուին երբ իշխանութիւնն անցաւ ներկայ՝ պ. Կոմբէն նախարարութեան ձեռքը, Ֆրանսիայում դոյութիւն ունէին 914 թոյլատրուած հոգևոր միաբանութիւններ, որոնցից 5-ն արական, իսկ 909 իգական, 457 միաբանութիւններ, որոնց հաստատման մատին արդէն բանակցութիւններ էին վարում — վերջիններիցս 61-ն — արական, 366-ն — իգական: Ընդ ամենը 1371 միաբանութիւն:

Հոգևոր միաբանութիւններին պատկանող զանազան հիմնարկութիւնները թիւն հասնում էր 20,823:

Այդ հիմնարկութիւնների մեծագոյն մասը — 16,904 ծառայում էին կրթական — դաստիարակչական նպատակներին, իսկ 319 հիմնարկութիւնները հիւանդանոց, ասպատանարան կամ զուտ կրօնական նպատակներին ծառայող հիմնարկութիւններ էին:

Առհասարակ բոլոր երկիրներում մեծ խնդիր է եղել, թէ ի՞նչ տեսակի դպրոցներն են աւելի նպատակայարմար — ժողովրդական, թէ եկեղեցական — ծխական և որքան ազատ հայեայցք է մտել մի երկրի մէջ, որքան աւելի և — աւելի է մուտք գործել կրօնական ազատութիւնը, այնքան աշխարհական դպրոցները

յաղթանակն ապահովուել է մեծ չափով: Իսկ ազատ Ֆրանսիայում, ուր գոյութիւն ունի առաւել ռամիւրվարական վարչութիւն և լայն կրօնական ազատութիւն, ընական է, որ այդ մրցումն աշխարհիկ և կրօնական դպրոցներում պէտք է առաւել ուժեղ լինէր:

Բայց պարզ է, որ միանգամ ձեռք բերած դիրքը հեշտութեամբ և առանց կռուի չեն զիջանում և եթէ մի կողմից հասարակապետական կառավարութիւնը ջանք է գործ դնում դպրոցին վերադարձնելու իւր ազատութիւնը, թողնելով հոգևորականութեան միմիայն հաւատոյ շրջանակը և բարոյական խնայանքի առարկէզը, միւս կողմից կղերական կուսակցութիւնը չի ուզում զիջանել իւր ձեռք բերած դիրքն ու ազդեցութիւնը:

Պատերազմը յայտարարուած է և թէ ինչով կը վերջանայ, առ այժմս գիտեմք է ասել: Ամեն ինչ կախուած է Կոմբի նախարարութեան յարատեւութիւնից: Բանի որ իրաւունքը Կոմբի ձեռին է, պէտք է կարծել, որ նա գործը կը տանի առկուսութեամբ, և այդ երևում է Սկոթերում արտասանած չնրա ճառից: Այդ ճառը ներկայ բոլէյում մեծ նշանակութիւն է ստանում շնորհիւ Վատիկանի և Ֆրանսիական կառավարութեան սուր յարաբերութիւնների և ներկայացնում է Կոմբի կուսակցութեան քաղաքական ծրագիրը: Ֆրանսիայի ներքին կեանքին վերաբերեալ մի քանի խնդիրներ քննելուց յետոյ, Կոմբն անցաւ եկեղեցին պետութիւնից բաժանելու սուր խնդրին:

Նա ցոյց տուաւ թէ ինչ ազդեցութիւն էր ձեռք բերել հոգևորականութիւնը Ֆրանսիական պետական կեանքի բոլոր կողմերի վրայ և աւելցոյց, որ ներկայ նախարարութեան օրօք յաջողուեց հեռացնել Ֆրանսիայից հոգևոր միաբանութիւններ, որոնք աշխատում էին ստրկացնել նրան. այժմս հարկաւոր է ազատել Ֆրանսիան նրա—(հոգևորականութեան) պապական ազդեցութիւնը զօրացնելու ձգտումներից:

«Առաջին կայսրութեան ժամանակ հոգևորականութեան էր թողնուած ոտտիկանների վանիչ դերը. իսկ հետեւեալ աւելի թոյլ իշխանութեանց ժամանակ նա կարողացաւ ձեռք բերել իւր դրութիւնն ապահովող դաշնադիրը պետութեան հետ (կօնկորդատ): Նրեցուն տարի է, որ հասարակապետութիւնը մաքաւում է անասելի դժուարութեանց դէմ, որ հէնց կօնկորդատի հիման վրայ յարաբերութիւն սահմանի հոգևոր և աշխարհիկ իշխանութիւնների մէջ, սակայն պապական իշխանութեան և եպիսկոպոսների կողմից այդ դաշնագրի յաճա-

խանի կատարած խախտումները, ինչպէս օրինակ պապի Ֆրանսիական եպիսկոպոսների հետ անմիջական յարաբերութեանց մէջ մտնելը, կառավարութեան կողմից առաջարկուած թեկնածուներին եպիսկոպոս չը հաստատելը, մեր ներքին գործերին խառնուելը և այլն՝ հարկադրում են զիմեւ այն միջոցի, որին զիմում են անհամաձայն ամուսինները՝ ամուսնալուծութեան, և եթէ հնար է՝ փոխադարձ համաձայնութեամբ։

Պ. Կօմբը յոյս է տածում, որ այդ քայլը հասարակապետական կուսակցութեան կողմից կընդունուի «ոչ թէ քրիստոնէութեան դէմ որևէ թշնամական նպատակներով, այլ սօցիալական խաղաղութեան և կրօնական ազատութեան շահերի տեսակէտից»։ Կօմբը մատնանիշ արաւ, որ հէնց այդ ուղղութեամբ է գործում պալատի կողմից ընտրուած մասնագործը և յոյս ունի, որ պալատն էլ այդ ուղղութեամբ կարծիք կը տայ։

Կօմբը կարծում է, որ եկեղեցին պետութիւնից բաժանելով առաջ կը դայ հասարակական խաղաղութեան նոր և երկարատև մի շրջան, որով միայն կապահովուի բոլոր դաւանութեանց կատարեալ ազատութիւնը պետութեան անվիճելի իրաւասութեան ներքոյ։

Այս ճառից պարզ երևում է, որ Ֆրանսիայի նախարարը հաստատուն կերպով մշակել է իւր ծրագիրը և մտադիր է տուրքութեամբ իրագործել այն։

Նա համոզուած է, որ շատ լուրջ խնդրին է ձեռք դարկել։ «Նա կարծում էի, որ եկեղեցական իշխանութիւնները չեն կարող բացի իրենց պաշտամունքի կատարեալ ազատութիւնից՝ ուրիշ որևէ բան ցանկալ, բայց սխալուեցայ, որովհետև ինձ նախադուշացրին և յայտնեցին, որ կաթոլիկական սկզբունքը միանգամայն դէմ է պետութեան և եկեղեցու փոխադարձ ազատութեան և իբրև այդ բանի ապացոյց մատնանիշ եղաւ Պիոս IX պապի Syllabus հովուական շրջաբերականի վրայ։

«Ֆարեախտաբար մենք այլ ևս այն շրջանում չենք ապրում, երբ այն կատարեալագործուած անաթեմաները, (բանադրանքները) որոնցով ոսկանում է Syllabus-ը տարուսի ազդէին ու վախեցնէին մարդուն. և մենք չենք վերաւորիլ ամենաերկճոտ հասարակապետականին անգամ, ենթադրելով, որ նրա համոզմունքն այդպիսի հասարակ պատճառներով կարող է խախտուել ու փոխուել»։

Կօմբը չի վախենում այն բանից, որ պապը կը զրկի Ֆրանսիան Արևելքում կաթոլիկների հովանաւորի դերից։ «Պապա-

կանութիւնը դուր է ձգտում վախճնել մեղ այդպիսի բաներով: Ֆրանսիան միշտ ամենայն աղնութեամբ է կատարել կաթողիկէների պաշտպանի դերն Արևելքում:

«Ներկայ Ֆրանսիան նշանակութիւն չի տալիս և ցանկութիւն չունի եկեղեցու անդրանիկ դուստր կոչուելու, որով նախկին Ֆրանսիան պարծենում էր»:

Վերջում Կոմբը յոյս է յայտնել, որ անշուշտ կը յաջողուի եկեղեցին տէրութիւնից բաժանելու իւր ծրագիրը:

Թէ ո՞րքան ուղիղ է Կոմբի կարծիքը՝ դժուար է ասել:

Պէտք է յիշենք կաթողիկէ Ֆրանսիայում դարերի ընթացքում արմատացած սովորութիւններն ու համոզմունքները, որպէս ղի հասկանալ կարողանանք, թէ ներքին ինչ դժուարին կուի է առաջ գալու. մարդիկ աւելի զգացմունքներով և սովորութիւններով են ապրում, քան դատողութիւններով և բանականութեամբ: Եւսկ հին սովորութիւններն ու հաւատալիքները Ֆրանսիայում դեռ շատ և շատ ուժեղ են:

Չայնքը բաժանուած են. այդ խնդրով է ղըադուած մամուլն ու հասարակութիւնը. հոգեորականութիւնը կատաղի կուի է մղում և Ֆրանսիան անց է կացնում պատմական ամենանշանաւոր մօմէնտներից մինը: Տեսնենք թէ ինչով կ'լերջանայ այդ բոլորը:

Ֆրանսիայի և Վատիկանի յարաբերութեանց խղումը, որը տեղի ունեցաւ Պիոս X պապի ընտրութեան տարեդարձին, առիթ դարձաւ համակրական բաղմաթիւ սուղերձների և հանրագիրքների թէ անհատների և թէ ղանաղան ընկերութիւններէ կողմից: Եպիսկոպոսներն իրար ետեւից հանդիսաւոր յայտարարում էին իրենց օրգաններում հռովմէական քահանայապետին իրանց կատարեալ անձնուիրութիւնն ու հնաղանդութիւնը:

Կաթողիկական թերթերում հրատարակուած են պապին ուղղուած մի քանի ուղերձներ և հանրագրեր, որոնք ստորագրուած են ժողովրդի կողմից:

Перк, Вѣст. հաղորդում է, որ «L' Univers» թերթում տպուած ուղերձում ֆրանսիական կաթողիկէները ցաւակցութիւն յայտնելուց յետոյ, իրենց որդիական անձնուիրութիւն և հաւատարմութիւն են արտայայտում դէպի Պապը և նրա բոլոր հրամանները, ցանկութիւններն ու խրատները: Հոգեորականութեան և կաթողիկէ ժողովրդի այսպիսի համակիր արամադրութեան միջոցին դէպի Վատիկանը, իրենց կամակորութեամբ վե-

բոյեշեալ միջնադէպի առիթ տուող երկու եպիսկոպոսները առաւել բարեւոր համարեցին հպատակուել Պապին և Հռոմ գնացին:

Միւս կողմից էլ հասարակապետականներն են համակրական ցոյցեր անում Կոմբինախարարութեան և «Petite Republique» թերթում տպուած են կառավարութեան ուղղութեան համակրողների ուղերձներ: Մօտենում են երկու կուսակցութեան բուռն դործունէութեան մոմէնտներ և մենք մօտ ապագայում հանգիստաւս կլինինք բաւականին խոշոր դէպքերի:

Յուլիոս 31 ին Պրագա քաղաքում տեղի ունեցաւ տեղական հոգևորականութեան կողմից հրաւիրուած քահանայից համաժողովը, որին ներկայ էին 2000 ից աւելի քահանաներ և նրանց տեղապահներ: Չորս թեմերից հաւաքուած քահանաները ժողովում շօշափեցին դործնական բաղմաթիւ այնպիսի խնդիրներ, որոնց մասին գրւում էր ցայսօր միմիայն բարեփոխութեանց կողմնակից թերթերում և վճռականապէս պահանջեցին այդ խնդիրների իրագործումը:

Ամենից առաջ նրանք շօշափեցին եպիսկոպոսներին նշանակելու խնդիրը:

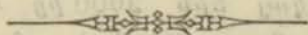
«Ենկատի ունենալով եպիսկոպոսներին պաշտօնի նշանակելու դործի լրջութիւնը՝ մանաւանդ մեր այս խառը ժամանակում, մենք պահանջում ենք, որ այդ տեղերը տրուին միմիայն արժանաւորներին՝ հովուական պաշտօնավարութեան մէջ փորձուած հովիւներին, և խստիւ բողոքում ենք այն մտքի դէմ, որ այդ տեղերը ձեռք բերելու իրաւունք է տալիս ծագումը կամ աստուածաբանութեան դօքտորի կոչումը, առանց ի նկատի ունենալու միւս յատկութիւնները»:

Այնուհետև պահանջ յայտնեցին, որ թեմական խորհրդարաններում, որոնք գոյութիւն ունին եպիսկոպոսների մօտ և որոնց պաշտօնն է դեկավար հանգիստանալ հովուական դործունէութեան մէջ, գոնէ առնուազն տեղերի կէսը յատկացուի ծխական հոգևորականներից ամենափորձուած և հեղինակաւոր քահանաներին. որ թեմական սեմինարիաներին տեսուչ նշանակուին հովուական բաւականաչափ փորձառութիւն ունեցող անձինք, որ դործնական աստուածաբանական ամբիօնները տրուին այն քահանաներին, որոնք առնուազն տասը տարի պաշտօնավարել են հովուական ասպարիզում. որ աւելի արդարութիւն պահպանուի տեղեր յատկացնելիս, պաշ-

տօնի նշանակելիս, անշարժ կայք, պարգևներ բաժանելիս ևն:

Համաժողովը իւր ընտրած մասնախմբի վրայ պարտք դրաւ՝ ամեն օրինական միջոցներով աշխատել, որ հոգևորականութեան վերոյիշեալ «սուրբ և արդարացի» պահանջներն անպատճառ իրագործուին: Քահանաների այս անսովոր ոճը՝ իրենց բարձր իշխանութեան մասին, իւր վրայ դարձրեց եպիսկոպոսների և մամուլի ուշադրութիւնը:

Եպիսկոպոսները մատնանիշ արին, որ քահանայք իրենց կարգապահութեամբ և դէպի իշխանութիւն տածած յարգանքով պէտք է ուրիշներին օրինակ լինին և չը պէտքէ խառնուին և հրահանգներ տան իրենց իշխանութեան:

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԴԻՄՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆԸ

(Շարունակութիւն).

II

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Բերգեմանի կարծիքով դաստիարակի ամենագլխաւոր նպատակը պիտի լինի պատրաստել և դաստիարակել կուլտուրայի յառաջագիմութեան գործի համար կարող և ուժեղ աշխատաւորներ: Բայց նախքան դաստիարակութեան մասին իւր հայեցակէտը պարզելը՝ նաև հարցնում է թէ իրագործելի է արդեօք այդ նպատակը. այս մի շատ լուրջ հարց է այն տեսակէտից, որ մարդկութեան կուլտուրական աշխատանքին մասնակցելը պահանջում է իւրաքանչիւր՝ մինչև իսկ աննշան աշխատաւորից մեծ և ծանր զոհեր՝ գործին կատարելապէս նուիրուել: Պատահում է, որ այս դժուարին ասպարիզի մէջ շատ անգամ